

Beregszászi Anikó¹

A MAGYAR MINT IDEGEN NYELV OKTATÁSA KÁRPÁTALJÁN – Elméleti kérdések és gyakorlati problémák

Abstract

In recent years, in Transcarpathia, due to the 2012 Language Act and the changes in social policy and wartime situation in the country, there is a growing interest in the teaching of Hungarian as a foreign language, because of the attractiveness of Hungary as an EU country.

The Hungarian community in Transcarpathia has faced new problems in the field of educational design and methodology, with the increasing interest in Hungarian as a foreign language. The present study deals with these and the possibilities of their management.

Keywords: *language policy, education policy, Hungarian as a foreign language, teaching methodology*

Kulcsszavak: *nyelvpolitika, oktatáspolitikai, magyar mint idegen nyelv, oktatásmódszertan*

Az 1991-ben függetlenné vált Ukrajna rövid történetének legnehezebb időszakát éli: az ország keleti végein dúló fegyveres konfliktus, a Krími Autonóm Köztársaság Oroszország által annexiója, az elhúzódó politikai és gazdasági válság nagymértékű bizonytalanságot okoz a lakosság körében, többek között a Magyarországgal (is) szomszédos Kárpátalján is. A labilis politikai helyzetben a lakosság túlélési stratégiákat, kitörési pontokat keres. Az utóbbi egy-két évben sok kárpátaljai ezt a szomszédos Magyarországon véli megtalálni. A magyarországi munkavállalás lehetősége, a kedvezményes honosítási eljárás során megszerezhető magyar állampolgárság és a vele együtt járó, az Európai Unió és a schengeni övezet államaiban való szabad mozgást lehetőségét jelentő útlevél, a Magyarországról érkező anyagi támogatások, a gazdaságélénkítő csomagok következtében fokozatosan nő a magyar nyelv presztízse a régióban élő nem magyar lakosság körében. Ezt jelzi, hogy egyre nagyobb igény mutatkozik a magyar mint idegen nyelv tanulására.

¹ Beregszászi Anikó PhD, főiskolai docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola; banikobaniko@gmail.com

A magyar mint idegen nyelv tanulása iránti igényt már az ukrán parlament által 2012-ben megszavazott új nyelvtörvény élénkítette. A jogszabály ugyanis lehetővé tette, hogy azokban a közigazgatási egységekben, ahol egy regionális vagy kisebbségi nyelv anyanyelvi beszélőinek aránya eléri a 10%-ot, az adott nyelv második idegen nyelvként az ukrán tannyelvű iskolákban tantárgyként oktatható legyen. Ennek hatására több kárpátaljai ukrán tannyelvű iskolában (például Ungváron, Nagyszőlősen, a Nagyszőlősi, a Rahói és a Técsői járás több településén) be is jelentették az igényt a magyar mint (második) idegen nyelv oktatására.

Hamar kiderült azonban, hogy az igény kielégítéséhez mindössze három tényező hiányzik: (1) nincs kidolgozott és Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma által hivatalosan jóváhagyott, az ukrainai nemzeti alaptanterv követelményeihez igazodó magyar mint (második) idegen nyelv tanterv; (2) nem készülhettek a tantervhez igazodó tankönyvek, sőt: bármilyen magyar mint idegen nyelv tankönyv hiányzik; (3) Ukrajnában nem folyt és nem folyik magyar mint idegen nyelv szakos tanárok képzése, így nincsenek olyan szakképzett pedagógusok, akik oktathatnák ezt a tárgyat.

A magyar nyelv tanulása iránti igény nem csupán az ifjú nemzedék körében jelentkezik. Ezt bizonyítja, hogy – Magyarország anyagi támogatásával – a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Felnőttképzési Központja 62 kárpátaljai (nem magyar többségű) településen indította el 2016. április 1-től a magyar mint idegen nyelv képzést felnőtt nyelvtanulók számára. Előzményként a régió néhány városában (Ungvár, Munkács, Csap, Beregszász, Nagyszőlős) már két-három éve folynak hasonló tanfolyamok. Ám ahogyan az iskolai magyar mint idegen nyelv oktatásához, úgy a felnőttek számára indított magyaryelv-tanfolyamokhoz is pontosan ugyanaz hiányzik: nincs kidolgozott és kipróbált módszertan, hiányzik az átgondolt tananyag, nem készültek tankönyvek, munkafüzetek, no és persze nincsenek a magyar mint idegen nyelv oktatására felkészített tanárok.

Kárpátaljai magyar nyelvészek már 2012 nyarán, az új nyelvtörvény elfogadását követően felhívták arra a figyelmet, hogy várható a magyar nyelv tanulása iránti igény növekedése, ám számos alapvető tényező hiányzik a képzés szakszerű, felelős elindításához (Vö. Csernicskó 2013). A magyar mint idegen nyelv tanítása és annak módszertana nagyban különbözik ugyanis a magyar mint anyanyelv tanításától és módszertanától. Magyar mint anyanyelv szakos tanárokat mind a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, mind az Ungvári Nemzeti Egyetem képez, de magyar mint idegen nyelv szakos tanári képesítést Kárpátalján eddig nem lehetett szerezni. Ennek egyik oka, hogy a magyar mint idegen nyelv iránti érdeklődés és igény viszonylag új a régióban, míg a kárpátaljai magyar kisebbségi közösségnek fejlett anyanyelvű iskolahálózata van az óvodai neveléstől a felsőoktatásig. Ebből következik, hogy a magyar mint anyanyelv tanításának a kárpátaljai magyar oktatásban érvényes oktatás-módszertana kidolgozott (Vö. Beregszászi 2012, 2014), rendelkezünk megfelelő tantervekkel (Vö. Kótyuk szerk. 2005, Csernicskó–Beregszászi–Braun–Hnatik–Riskó 2010), tankönyvekkel és oktatási segédletekkel. a 2005-ös Magyar nyelv tanterv megjelenése óta pedig a magyar mint anyanyelv tanításának tartalma és szemlélete is megújult.

Most újabb oktatástervezési kihívással szembesült a kárpátaljai magyar közösség: a magyar mint idegen nyelv tanításának problematikájával. A magyar mint (második) idegen nyelv tantárgy iskolai tantárgyként való bevezetését például akadályozta az oktatási minisztérium hivatalos jóváhagyásával ellátott tanterv hiánya. Ekkor a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) felkérésére elkészítettük (Beregszászi Anikó és Cserniczkó István) az általános iskola, felső tagozat 5–9. osztályai számára a magyar mint (második) idegen nyelv tantervét. Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma pozitívan értékelte a kidolgozott tantervet, és 2014. június 24-én kiadott 750. számú rendeletével² jóváhagyta annak alkalmazását. S bár erre a KMPSZ ígéretet tett, a tantervet azóta sem adták ki. A magyar mint (második) idegen nyelvet oktató pedagógusok a tanterv szerzői által elektronikusan átadott anyagból dolgoznak, azt használják.

Sajátos megoldás született a tankönyvhiány megoldására is. A KMPSZ kezdeményezésére a magyar mint (második) idegen nyelv oktatását bevezető iskolák megkapták a 7–12 éves nem magyar anyanyelvű gyermekek számára kidolgozott *Kiliki a Földön* című tankönyvet. Az egyébként jól hasznosítható tankönyv (1) nem kapta meg a kijevei oktatási tárca tankönyvi minősítését, így hivatalosan nem használható az iskolai oktatási folyamatban, illetve (2) nem illeszkedik a tantervhez sem. Saját (kárpátaljai) fejlesztésű tankönyv jelenleg csak előkészítési fázisban létezik, Pápai Ilona és Kampó Ildikó Magyar nyelv kezdőknek, 5. osztály című tankönyve.

Magyar mint idegen nyelv szakos pedagógusok továbbra sincsenek Kárpátalján, a tárgy oktatását a magyarul (is) beszélő idegennyelv-tanárok vagy a magyar nyelv és irodalom szakos pedagógusok látják el (akiket arra képeztek, hogyan oktassák a magyart magyar anyanyelvű gyermekeknek).

Hasonlóan előkészítetlenül és tantárgy-pedagógiaiilag átgondolatlanul indultak el a magyar mint idegen nyelv tanfolyamok Kárpátalja 52 településén. A tanfolyamok 120 órában, heti négy 60 perces foglalkozás keretében zajlanak, zömmel olyan pedagógusok (és pedagógus-hallgatók) tanítják, akik idegen-nyelv vagy magyar mint anyanyelv szakos tanárok. Azok, akik elvégzik a képzést, és a végén hatvan százalék fölött teljesítik a záróteszteket, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola által kiállított kétnyelvű tanúsítványt kapják meg. A tanúsítvány a kurzus elvégzését igazolja, nem pedig a nyelvtudást. Azok, akik ennél többre vágnak, a főiskola ECL központjában nemzetközi nyelvvizsga-bizonyítványt szerezhetnek.

Nincsenek a képzésben egységesen használt tankönyvek, tankönyvcsomagok, a tanárok egyéni választás alapján döntenek el, mit használnak a tanfolyam során. A képzést lezáró zárótesztek nem egységesen készültek, minden kurzusvezető tanár maga állította össze a csoportja igényeinek megfelelően.

A fenti helyzetet látva Kárpátaljai magyar nyelvészek kezdeményezték, hogy a magyar mint idegen nyelv oktatása feltételeinek javítása céljából a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola bázisán mihamarabb induljon el a magyar mint idegen nyelv szakos tanárok képzése, az ezen a területen jelentős tapasztalatokkal rendelkező magyarországi intézmények bevonásával. A képzés elindítása a Károli Gáspár

2 <http://zakon.golovbukh.ua/regulations/1521/8456/8457/468749/>

Református Egyetem és a Rákóczi Főiskola közötti együttműködési keret-megállapodásra alapozva 2016 szeptemberében elindulhatott, másoddiplomás továbbképzés formájában.

Oktatás-módszertani szempontból is igen fontos együttműködés jött így létre a Károli Gáspár Református Egyetem és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola között. A kihelyezett képzésnek köszönhetően képet kaphatunk Kárpátalján a magyar mint idegen nyelv oktatásának magyarországi jó gyakorlatairól, összehasonlíthatjuk, milyen módon és mértékben alkalmazhatók ezek a módszerek, tananyagok, taneszközök a Kárpátalján folyó magyar mint idegen nyelv oktatása során. Az így megszerzett tudásanyag alapja lehet egy olyan programnak, amely során specifikusan a kárpátaljai igényeknek, viszonyoknak és lehetőségeknek megfelelő tantervek, taneszközök, tankönyvek készülhetnek.

A közvetlen tapasztalatok alapján lehetőség nyílik arra, hogy létrejöjjön egy elméleti és gyakorlati szempontból megalapozott tudástranszfer a Károli Gáspár Református Egyetem és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola között. A tananyagok, módszerek megismerése és elemzése révén esély kínálkozik arra, hogy – figyelembe véve a sajátos kárpátaljai viszonyokat – a jelentős magyarországi tapasztalatokat sikerrel lehessen adaptálni Kárpátalján.

Ezekre a tapasztalatokra alapozva a Rákóczi Főiskola a 2016–2017-es tanév második félévétől a magyar szakos tanárképzés hivatalos tantárgyi programjába beemelte A magyar mint idegen nyelv oktatása című tantárgyat, aminek oktatása (reményeink szerint) a kihelyezett MID-képzéssel együttműködve, hosszú távon annak folytatása lehet.

A Károli Gáspár Református Egyetem és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola együttműködése révén 2016 őszén elindult magyar mint idegen nyelv tanár(tovább)képzés hatékonysága, eredményessége a kárpátaljai magyar közösség hosszú távú oktatástervezési céljait segítheti. A kihelyezett oktatói- és kutatómunka, illetőleg a személyes tapasztalatcsere révén fény derülhet arra, mivel kell úgy kiegészíteni, árnyalni a képzést, hogy az képes legyen alkalmazkodni a magyarországitól eltérő kárpátaljai viszonyokhoz és igényekhez. (Például: Magyarországon elsősorban a nyugati magyar emigráció gyermekei vagy olyan külföldiek számára oktatják a magyart idegen nyelvként, akik az országban élnek. Kárpátalján azonban jellemzően ukrán anyanyelvű, a magyar nyelv ismeretének különböző fokán álló gyermekek és felnőttek egyaránt tanulják majd a magyar nyelvet, eltérő körülmények között: iskolai tantárgyként és nyelvtanfolyamokon.) Lehetőség nyílik továbbá arra, hogy a MID-képzés tapasztalatait figyelembe véve a már korábban kidolgozott (és a kijevei oktatási minisztérium által jóváhagyott) magyar mint idegen nyelv iskolai tantervet is módosítsuk, korszerűsítsük.

Meggyőződésünk, hogy a Károli Gáspár Református Egyetem és a beregszászi Rákóczi Főiskola között olyan szakmai együttműködés jött létre a magyar mint idegen nyelv oktatásának ügyében, ami a felmerülő elméleti és gyakorlati problémák megismerése és orvosolása által közösségileg hasznosítható eredményeket hozhat, pozitívan befolyásolhatja a Kárpátalján elindult magyar mint idegen nyelv oktatás eredményességét és hatékonyságát.

Ez az együttműködés olyan területet érint, amely a magyar nyelvészet és a magyar nyelvpedagógia adósságainak, hiányainak – leginkább a Magyarországgal szomszédos országokban folyó tervezett és szervezett, szakmai alapokon nyugvó, korszerű nyelvoktatásnak kérdésében hozhat előrelépést.

Törvények, rendeletek

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392.

Загальноєвропейські рекомендації мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Режим доступу:

<http://oblosvita.com/navigaciya/skrynka/inozemna/2372-zagalnoyevropejski-rekomendaciyi-movnoyi-osviti-vivchennya-vikladannya-ocinyuvannya.html> (01.11.2013 p.)

Закон України «Про загальну середню освіту». Режим доступу:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (01.11.2013 p.)

Закон України «Про засади державної мовної політики». Режим доступу:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5029-17> (01.11.2013 p.)

Irodalom

Beregszászi Anikó 2011. A kárpátaljai magyar anyanyelvi oktatás ideológiai és tantárgy pedagógiai szemléletváltásáról. *Modern Nyelvoktatás* 1: 32–44.

Beregszászi Anikó 2012. *A lehetetlen lehetni. Tantárgy-pedagógiai útmutató és feladatgyűjtemény az anyanyelv oktatásához a kárpátaljai magyar iskolák 5–9. osztályában.* Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Beregszászi Anikó 2014. Új témák, változó szemlélet. Az anyanyelvi nevelés új iránya a kárpátaljai magyar középiskolákban. *Anyanyelv-pedagógia* 2014/1.

Cserniczkó István – Beregszászi Anikó – Braun Éva – Hnatik-Riskó Márta (szerk.) 2010. *Magyar nyelv 10–11. osztály. Tanterv a magyar tannyelvű általános középiskolák számára.* Kijev.

Cserniczkó István 2013: *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010).* Budapest: Gondolat Kiadó.

(Cserniczkó István – Fedinec Csilla) Черничко Степан – Фединець Чіллі 2014. Наш місцевий Вавилон. Історія мовної політики на території сучасного Закарпаття у першій половині ХХ століття. Ужгород.

Kótyuk István (szerk.) 2005. *Magyar nyelv 5–12. osztály. Tanterv a magyar tannyelvű iskolák számára.* Csernyivci: Bukrek.